

Het netwerk rondom het opleiden van leraren

Author(s)

Dengerink, Jurriën; Snoek, Marco

Publication date

2016

Document Version

Final published version

Published in

De context van het opleiden van leraren

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Dengerink, J., & Snoek, M. (2016). Het netwerk rondom het opleiden van leraren. In J. Dengerink, & M. Snoek (Eds.), *De context van het opleiden van leraren* (pp. 85-104). (Kennisbasis lerarenopleiders; Vol. katern 2)..

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Het netwerk rondom het opleiden van leraren

Jurriën Dengerink, Vrije Universiteit Amsterdam
Marco Snoek, Hogeschool van Amsterdam

Samenvatting

In de omgeving van de lerarenopleidingen zijn veel stakeholders en intermediaire organisaties actief die van invloed zijn op of ondersteunend (willen) zijn voor het werk van lerarenopleiders. Door de grote diversiteit van kennisgebieden en van organisaties en stakeholders is er geen sprake van een eenduidige kennisinfrastructuur die de totale kennis rond het opleiden van leraren ontsluit. Dat maakt het lastig voor (beginnende) lerarenopleiders om kennis en informatie eenvoudig te vinden en om goed op de hoogte te blijven van relevante ontwikkelingen. Doel van dit hoofdstuk is om lerarenopleiders meer wegwijs te maken in het vinden van voor hun werk relevante organisaties en bronnen. Dit hoofdstuk¹ begint met een inleiding hoe je je tot dit externe netwerk kunt verhouden. Vervolgens wordt in drie blokken een uitgebreid overzicht gegeven van organisaties en bronnen. Eerst wordt ingegaan op de professionele en (vak) inhoudelijke landelijke infrastructuur: de activiteiten van de Vereniging Lerarenopleiders Nederland en algemeen professionaliseringsaanbod voor lerarenopleiders; de infrastructuur rond schoolvakken en vakdidactiek met portals op het terrein van algemene opleidingsdidactiek, samen opleiden, onderwijsinnovatie en onderwijsonderzoek. Het tweede blok verwijst naar (digitale) bronnen betreffende de beleidsmatige infrastructuur van lerarenopleidingen, speciale opleidingstrajecten en de kaders in wet- en regelgeving. Het laatste blok geeft informatie over relevante internationale organisaties en voor lerarenopleiders relevante tijdschriften.

Inleiding

Lerarenopleiders kunnen zich op verschillende manieren verhouden tot het externe netwerk van de lerarenopleidingen. In eerste instantie is het van belang om als lerarenopleider en 'informed professional' de belangrijkste organisaties, informatiebronnen en netwerken te kennen en daardoor regelmatig geïnformeerd te worden. Gaandeweg de loopbaan raakt men in contact met meer netwerken en organisaties, en verdiepen die contacten zich ook. Een volgende stap is meestal dat een lerarenopleider lid wordt van zo'n organisatie, netwerk of community buiten de eigen instelling. De lerarenopleider maakt gebruik van de geboden faciliteiten, participeert in discussies en kiest er bewust voor om daarin eigen praktijkervaringen, expertise en onderzoek in te brengen en te delen. De lerarenopleider wordt 'connected professional'.

Vermeulen (2016) refereert in dit verband aan 'connectivisme' als leertheorie. Leren is het formeren en navigeren in netwerken. Het connectivisme heeft volgens haar *"zijn wortels in onze snelgroeiende informatie- en kennismaatschappij, waar de toegang tot kennisbronnen enorm is toegenomen, door technologieën die de verbinding met anderen mogelijk maken over de hele wereld en culturele artefacten (zoals Vygotsky ze zou noemen) zoals boeken, filmpjes en symbolen onmiddellijk beschikbaar maken"* (p. 11).

¹ Dit hoofdstuk is een bewerking en actualisering van het artikel van Marco Snoek (2011) 'Waaruit bestaat het inhoudelijke netwerk rondom de lerarenopleidingen?' dat deel uitmaakte van de eerste versie van de VE-LON kennisbasis lerarenopleiders.

Wenger, Trayner, & De Laat (2011) onderscheiden in hun studie over de bevordering en waardering van waarde-creatie in communities en netwerken verschillende dimensies in wat participatie in netwerken voor leraren kan betekenen. Die dimensies gelden ook voor lerarenopleiders. Deelname kan bijdragen aan verandering, verbetering of uitbreiding van:

- eigen bekwaamheden, identiteit, zelfvertrouwen
- sociale contacten
- het eigen handelen, producten die men maakt en
- het vermogen om de omgeving te beïnvloeden.

**Leraren-
opleider worden
is meestal
geen eerste stap
in een
loopbaan.**

Wenger et al. (2011) maken een onderscheid tussen netwerken en communities. Terwijl deelnemers aan communities meestal gezamenlijke doelen nastreven, vereist deelname aan een netwerk geen commitment aan een gemeenschappelijk doel. In netwerken zijn meer mogelijkheden voor spontane connecties en serendipiteit, met daarbij ook het risico dat er veel ruis is, dat systematiek ontbreekt en dat men zich laat afleiden door alle mogelijkheden die netwerken bieden.

Lerarenopleiders, vanuit hun positie als 'leraar in het kwadraat' (vgl. Murray & Male, 2005), maken doorgaans een ontwikkeling door dat ze zich niet alleen laten informeren door of lid worden/zijn van dergelijke organisaties of netwerken, maar dat ze ook bijdragen aan en verantwoordelijkheid nemen voor de verdere ontwikkeling van enkele daarvan. Zowel individueel als ook via deze organisaties, netwerken en communities kun je als lerarenopleider er ook bewust voor kiezen om bij te dragen aan het publieke debat. Cochran-Smith (2006) roept in dat verband lerarenopleiders op om zich meer te profileren als 'public intellectual'. Zoals gezegd, het ingroeien in een netwerk of community begint met het leren kennen daarvan. Het is onmogelijk om een compleet overzicht te geven, maar in dit hoofdstuk geven we de meest relevante bronnen voor lerarenopleiders aan.

Het beroep lerarenopleider

De Vereniging Lerarenopleiders Nederland VELON (<http://www.lerarenopleider.nl/velon>) is de beroepsvereniging voor lerarenopleiders met op het ogenblik ruim 1500 leden. Met dat aantal is het percentage georganiseerde lerarenopleiders in Nederland in vergelijking met andere landen bijzonder hoog. Het jaarlijkse tweedaagse congres is het ontmoetingspunt voor lerarenopleiders (instituuutopleiders en schoolopleiders) in Nederland en ook de plek om kennis en inzichten te delen en verder te ontwikkelen inzake de praktijk, het beleid en het onderzoek rond het opleiden en begeleiden van (a.s.) leraren en inzake het beroep van lerarenopleider. Daarnaast kunnen leden deelnemen aan zogenaamde themagroepen. Op dit moment zijn er vijf van dergelijke themagroepen: opleiden in de school/samen opleiden; ICT en de lerarenopleider; multiculturaliteit en diversiteit; passend onderwijs; en de professionele ontwikkeling van lerarenopleiders in en door onderzoek. Deze themagroepen organiseren gezamenlijk de jaarlijkse VELON studiedag in november. Verder geeft de VELON samen met de VELOV (haar Vlaamse zusterorganisatie) vier keer per jaar het Tijdschrift voor Lerarenopleiders uit. Het geldt als het vaktijdschrift voor lerarenopleiders. Artikelen uit oudere jaargangen zijn via de VELON website voor iedereen toegankelijk; recente artikelen (de 2 laatste volledige jaargangen en de

lopende jaargang) alleen voor leden. Sinds 2000 heeft de VELON als een van de weinige lerarenopleidersorganisaties in de wereld een beroepsstandaard en een beroepsregister. Het aantal lerarenopleiders dat is opgenomen in het beroepsregister is de laatste jaren, mede door een gedifferentieerde aanpak en het sturen op samenhang met HRM-beleid van lerarenopleidingen, fors toegenomen.

Lerarenopleider worden

Omdat 'lerarenopleider worden' meestal niet de eerste stap in een professionele loopbaan is (je wordt lerarenopleider vanuit een andere functie), bestaat er geen vooropleiding tot lerarenopleider. Dat betekent dat je onderdeel van de beroepsgroep wordt doordat je een aanstelling krijgt bij een lerarenopleiding of de taak van schoolopleider of werkplekbegeleider krijgt toebedeeld. De bekwaamheid als lerarenopleider moet je vervolgens ontwikkelen in de praktijk, door ervaring en professionalisering. Met de toename van opleiden in de school is het professionaliseringsaanbod van lerarenopleidingen voor werkplekbegeleiders en schoolopleiders in opleidingscholen fors uitgebreid, en per regio verschillend qua programma. De informatie over dergelijke programma's is versnipperd over de sites van de afzonderlijke aanbiedende lerarenopleidingen. Pas de laatste jaren is er meer structurele aandacht voor de inductie en verdere professionele ontwikkeling van lerarenopleiders in lerarenopleidingen. Meestal gebeurt dat via interne trajecten (Kools & Schildwacht, 2012; Kools et al., 2015). Sinds een wijziging in de procedure om opgenomen te worden in het beroepsregister lerarenopleiders bieden steeds meer lerarenopleidingen voor hun eigen opleiders professionaliseringstrajecten aan. Daarnaast verzorgt de Vrije Universiteit in samenwerking met enkele hogescholen een landelijke opleiding voor zowel instituutsopleiders als schoolopleiders (Geursen et al., 2012; <http://vu.nl/nl/opleidingen/opleidingsaanbod-professionals/docentenopleidingen> > opleiding lerarenopleider). In Vlaanderen zijn onlangs verschillende initiatieven samengevoegd en worden nu door een combinatie van universiteiten en hogescholen masterclasses voor lerarenopleiders aangeboden <http://velov.be/?s=masterclass>.

Vak, vakdidactiek

Vakdidactische expertisecentra

In 2007 zijn met financiële steun van de overheid landelijke expertisecentra ingericht rond de verschillende kennisdomeinen van de lerarenopleidingen. Doel was om de landelijke kennis rond (vak)didactiek te borgen. De landelijke expertisecentra spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van de (vak)didactiek rond de verschillende vakken(clusters). Ze fungeren als platforms voor opleiders en nascholers, studenten in de opleiding en docenten die zich willen bijscholen.

Het *Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken* www.expertisecentrum-mm.vu.nl is een overkoepelend expertisecentrum voor vijf vakspecifieke expertisecentra:

- *Centrum voor Educatieve Geografie* www.vakdidactiekaardrijkskunde.nl, met op deze site een online handboek vakdidactiek, en links naar lesmateriaal en (inter)nationale vaktijdschriften;
- *Landelijk Expertisecentrum Economie en Handel* www.expertisecentrumeconomie.nl, met een

digitale bibliotheek met katernen over diverse vakdidactische themagebieden, publicaties over actuele vakdidactische onderwerpen en een bronnenbank met abstracts van internationale vakdidactische publicaties voor de vakken Algemene Economie en Bedrijfseconomie en daarnaast links naar lesmateriaal en aankondigingen van relevante studiedagen;

- *Instituut voor Geschiedenisdidactiek (IVGD) / Expertisecentrum Geschiedenis* www.ivgd.nl met o.a. links naar eigen publicaties en projecten, links naar andere voor geschiedenisdidactiek relevante (inter)nationale websites en publicaties en een eigen nieuwsbrief;
- *Expertisecentrum Maatschappijleer* www.expertisecentrum-maatschappijleer.nl, met links naar kennisbases, lesmateriaal, eigen publicaties en andere literatuur en met aankondigingen van studiedagen en nascholingscursussen;
- *Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie* www.expertisecentrum-kunsttheorie.nl, met een groot aantal thematische pagina's met daarin literatuurverwijzingen en links naar een eigen LinkedIn-groep en naar andere relevante sites, een overzicht van lopend onderzoek, aankondigingen van nascholing en trainingen, en een nieuwsbrief.

Onder de vlag van het Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken zijn de overkoepelend projecten 'Taalgericht vakonderwijs in de mens- en maatschappijvakken' en 'Causaal redeneren in de maatschappijwetenschappen' uitgevoerd.

Het Landelijk Expertisecentrum Lerarenopleiding Wiskunde & Rekenonderwijs ELWleR www.elwier.nl biedt ondersteuning aan de lerarenopleidingen wiskunde en rekenen.

Die ondersteuning wordt georganiseerd vanuit drie samenwerkingsverbanden/koepels:

- Panama voor de pabo, met de jaarlijkse Panama-conferentie <http://panamaconferentie.sites.uu.nl>, de uitgebreide site www.panamapost.nl en een link naar de Nederlandse Vereniging voor de Ontwikkeling van Reken-Wiskunde Onderwijs in de basisschool en op de pabo's www.nvorwo.nl;
- De samenwerkende lerarenopleidingen wiskunde SLW voor de tweedegraads lerarenopleiding, met een Wiki www.fisme.science.uu.nl/wiki/index.php/SLW. De SLW heeft de vakdidactische kennisbasis wiskunde opgesteld door koppeling van de beroepsstandaard voor de wiskundedocent (WiVa) aan door de SLW ontwikkelde materialen. In samenwerking met het APS zijn o.a. werkboeken voor de lerarenopleiding ontwikkeld;
- Het periodiek overleg tussen de vakdidactici wiskunde van de universitaire lerarenopleidingen Vadiwulo www.fi.uu.nl/wordpress/?page_id=609. Voor de tweede- en eerstegraads lerarenopleidingen was er vanuit ELWleR een overkoepelend project Wiskunde en ICT www.fi.uu.nl/wordpress/?page_id=663.

Het Landelijk Expertisecentrum Moderne Vreemde Talen www.iclon.leidenuniv.nl/expertisecentrum-mvt werkt nauw samen met het platform lerarenopleiders van de vereniging Levende Talen <https://levendetalen.nl>, o.a. in het organiseren van conferenties (twee maal per jaar een landelijke conferentie) en de uitreiking van de Gerard Westhoff Taaldidactiekprijs. Het uitgebreide online documentatiecentrum van het Expertisecentrum <http://odc.expertisecentrum-mvt.nl> is een database met links naar relevante informatie (good practices, handreikingen, resultaten van onderzoeken en rapporten) en een overzicht van relevante literatuur op het gebied van tweede-taalverwerving en vakdidactiek. Onder de auspiciën van het expertisecentrum is een professionele leergemeenschap (PLG) voor docenten Engels op scholen voor tweetalig onderwijs gestart. De laatste jaren wordt ook nauw samengewerkt met het qua

vakgebied bredere universitaire initiatief Vakdidactiek Geesteswetenschappen <https://vakdidactiekgw.nl> dat beoogt het vakdidactisch onderzoek in de alfavakken te versterken via o.a. het promotieprogramma DUDOC-ALFA en het programma Meesterschap in de Vakdidactiek met de formering van meesterschapsteams voor cultuureducatie, geschiedenis, klassieke talen, moderne vreemde talen en Nederlands (letterkunde en taalkunde/taalbeheersing).

Het *Landelijk Expertisecentrum Nederlands & Diversiteit LEONED* www.leoned.nl heeft in 2009 het kennisplatform 'De Taalontwikkende Leraar' gelanceerd, met een kennisbasis, praktijkvoorbeelden, weblectures en voor de diverse lerarenopleidingen taalcompetenties die leraren zelf moeten kunnen inzetten (niet alleen bij Nederlands, maar bij vrijwel alle vakken). De laatste jaren zijn de activiteiten van het centrum beperkt van omvang.

De website van het *Landelijk Expertisecentrum Natuurwetenschap en Techniek Ecent* www.ecent.nl bevat een database met ruim 250 artikelen (opleidingsmateriaal, lesmateriaal en achtergronden) over vakdidactiek in de vakken techniek, natuuronderwijs, biologie, natuurkunde, scheikunde, algemene natuurwetenschappen ANW, natuur, leven & techniek NLT, rekenen en wiskunde. De inhoud van deze artikelen varieert van samenvattingen van proefschriften tot besprekingen van interessante publicaties in vaktijdschriften en praktische ondersteuning met voorbeelden uit de lespraktijk. In elk artikel wordt aangegeven wat een leraar en/of een lerarenopleider er concreet aan heeft voor zijn of haar lespraktijk. Er is ook een maandelijks nieuwsbrief.

Het *Landelijk Expertisecentrum Onderwijs & Zorg LEOZ* www.leoz.nl is opgezet door het Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs (WOSO) en wordt in stand gehouden door de hogescholen met (master)opleidingen speciale onderwijszorg (SEN). Het Expertisecentrum heeft o.a. een bronnenboek onderzoekstrategieën ontwikkeld, heeft enige tijd het digitale tijdschrift 'Meesterschap' uitgegeven en heeft onderzoek gedaan naar de generieke competenties die een leraar nodig heeft om effectief te kunnen functioneren in een inclusieve setting, op het niveau van een bachelor en een master.

Op initiatief van het Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs en de SLO is een *Kennisbank Wetenschap & Techniek op de PABO* ontwikkeld www.paboweb.nl/themas/22 en www.paboweb.nl/themas/11 met voorbeelden van good practices, programma's van de Masterclasses, een overzicht van lectoraten, overzichten van wetenschapsknooppunten en voorbeelden van samenwerking tussen opleidingen, scholen, instellingen en bedrijven.

Schoolvakinhoudelijke organisaties

Er zijn twee overkoepelende organisaties van schoolvakverenigingen:

Het *Platform Vakverenigingen Voortgezet Onderwijs* www.platformmvvo.nl is de koepel van de vakverenigingen voor een groot aantal verschillende vakken in het voortgezet onderwijs. Deze vakverenigingen ondersteunen hun leden bij de ontwikkeling en kennisdeling ten aanzien van vakinhouden en vakdidactische aanpakken binnen hun vakken. Ook vakdidactici van de lerarenopleidingen zijn vaak lid van deze vakverenigingen om bij te dragen aan ontwikkeling van de vakdidactiek. De meeste vakverenigingen hebben hun eigen website en tijdschrift.

De *Federatie van onderwijsvakverenigingen* www.fvov.nl vertegenwoordigt ook een aantal vakverenigingen voor vakken in het voortgezet onderwijs, maar ook voor leerlingbegeleiders, zorgcoördinatoren en logopedisten. Naast de ontwikkeling en kennisdeling ten aanzien

van vakinhoud en vakdidactiek, werpt de FvOV zich ook op als belangenbehartiger en participeert zij ook als vakbond in cao-onderhandelingen. Ook hier geldt dat de meeste aangesloten vakverenigingen ook hun eigen website hebben.

Daarnaast is er de *Vlaams-Nederlandse Vereniging voor Lerarenopleiders primair onderwijs* NT2 www.lopon2.net. LOPON² is een Vlaams-Nederlands netwerk van lerarenopleiders Nederlands en Nederlands als tweede taal voor het primair onderwijs. Meerdere Nederlandse pabo's en Vlaamse lerarenopleidingen werken hierin samen.

Onderwijs-innovatieprogramma's

Verschillende landelijke onderwijsinnovatieprogramma's hebben hun opbrengsten via websites beschikbaar gesteld. We geven twee voorbeelden:

Onlangs is het programma *School aan Zet* www.schoolaanzet.nl/ afgesloten. Dit programma is opgezet om scholen te ondersteunen in hun ontwikkeling naar meer professionele lerende organisaties. De site bevat honderden korte artikelen en blogs met praktijkvoorbeelden en instrumenten, een online uitwerking van het Ontwikkelmodel Samen Leren Inhoud Geven, E-learningmodules en diverse tools om professionalisering(sbeleid) vorm te geven.

Het programma *InnovatieImpuls Onderwijs* had tot doel om scholen te ondersteunen bij het vinden van nieuwe manieren voor het organiseren van onderwijs. In vijf experimenten stonden vormen van groeps- en jaarlaagdoorbrekend lesgeven, teamteaching, de inzet van onderwijsassistenten en ICT centraal. Het project is in 2015 afgerond, maar www.innovatieimpulsonderwijs.nl/ speelt nog steeds een rol bij kennisdeling tussen scholen.

Portals op het terrein van onderwijs

Onder de auspiciën van de VO-Raad en de PO Raad is in 2014 het *Steunpunt Opleidingsscholen PO/VO* opgericht. Dit steunpunt ondersteunt (academische) opleidingsscholen – als samenwerkingsverband van schoolbesturen, scholen en lerarenopleidingen – bij het versterken van onderlinge samenwerking en kennisuitwisseling. De site www.steunpuntopleidingsscholen.nl bevat een uitgebreide kennisbank over opleiden in de school en samen opleiden en links naar alle opleidingsscholen. Regelmatig organiseert het steunpunt seminars en conferenties voor inhoudelijke expertise-uitwisseling en verdere beleidsontwikkeling.

Leraar 24 www.leraar24.nl is een onderwijs-videoplatform waar tips, ideeën en achtergronden te vinden zijn rond een groot aantal onderwijsthema's. In toenemende mate worden ook de uitkomsten van onderzoek via Leraar24 gedeeld. Leraar24 is een samenwerkingsverband van de Onderwijscoöperatie, NRO en Kennisnet.

Teleblik www.teleblik.nl is een video- en geluidsportal voor het onderwijs (account is noodzakelijk). Het bevat meer dan 90.000 video's en radioprogramma's uit de archieven van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, en de collectie groeit dagelijks.

Kennisnet www.kennisnet.nl is het portal voor ICT-ontwikkelingen in het Onderwijs. Sinds kort heeft Kennisnet een deel van haar activiteiten geïntegreerd met de Kennisrotonde (zie hieronder).

Wikiwijsleermiddelenplein www.wikiwijs.nl is een gezamenlijk initiatief van Kennisnet, de Open Universiteit en SLO. Het platform biedt een mix van open en gesloten lesmateriaal, informatie over lesmethodes en professionaliseringsmateriaal over het gebruik en de toepas-

sing van leermiddelen, ook in het hoger onderwijs en de lerarenopleidingen. Inmiddels zijn er ruim 100.000 (digitale) lesmaterialen in opgenomen.

VO-content www.vo-content.nl bevat een uitgebreide collectie van online leermateriaal, dat beschikbaar is voor deelnemende scholen.

Informatief en up to date, ook voor de lerarenopleidingen, is de site van het *Expertisecentrum Beroepsonderwijs*, www.ecbo.nl. De nieuwsbrief van het centrum informeert over het verschijnen van publicaties over onderwijs (niet alleen het beroepsonderwijs) van een breed scala aan maatschappelijke organisaties.

Sinds enkele jaren onderhoudt het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek NRO een *Kennisportal Onderwijs* www.nro.nl/resultaten/kennisportal-onderwijs (zie verder Hoofdstuk 8: De infrastructuur van onderwijsonderzoek).

En als alle sites niet de gewenste informatie opleveren, kan men altijd nog zijn toevlucht nemen tot de Kennisrotonde www.nro.nl/welkom-bij-de-kennisrotonde. Dit loket voor snelle beantwoording van vragen uit de onderwijspraktijk is een initiatief van het Ministerie van OCW, de PO-Raad, VO-raad, MBO Raad en de Onderwijscoöperatie.

Basisgegevens lerarenopleidingen

Een *overzicht van hogescholen*, met daarbinnen verwijzingen naar de hbo-lerarenopleidingen, is te vinden op www.vereniginghogescholen.nl/hogescholen. Op basis van een rondgang langs de lerarenopleidingen heeft de Vereniging Hogescholen onlangs de brochure: ‘...Volop in beweging. De oogst van 26 gesprekken’ gepubliceerd, met daarin ook kwantitatieve gegevens over instroom en inschrijvingen van studenten. De meeste hogescholen geven op hun sites geen overzichten en personalia van hun medewerkers.

Een *overzicht van de universitaire lerarenopleidingen* met kwantitatieve gegevens is te vinden op www.universitairelerarenopleidingen.nl. Daar wordt verwezen naar de sites van de universitaire lerarenopleidingen. Die sites bevatten vervolgens ook de personalia van de medewerkers van de universitaire lerarenopleidingen.

Alle geaccrediteerde lerarenopleidingen staan geregistreerd in het *Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs* CROHO (<https://duo.nl/zakelijk> > hoger onderwijs > studentenadministratie > CROHO).

Speciale opleidingstrajecten

Naast informatie op de sites van de afzonderlijke hogescholen en universiteiten en hun lerarenopleidingen, zijn er diverse portals en sites die beogen het aanbod van lerarenopleidingen transparant en aantrekkelijker te maken en daarmee bij te dragen aan terugdringing van het lerarentekort in bepaalde vakken. Voor het voortgezet onderwijs is dat www.wordleraarinheto.nl. Daarnaast zijn er sites met informatie over speciale regelingen of speciale trajecten. Om het aantal masteropgeleide leraren in het onderwijs te vergroten zijn diverse wervings- en subsidieprogramma's gestart.

Het programma *Eerst de Klas* <http://www.eerstdeklas.nl> is geïnspireerd door Amerikaanse en Engelse voorbeelden (Teach First). Eerst de Klas is het traineeprogramma voor excellente acade-

mici die een lerarenopleiding met een traineeship in het bedrijfsleven willen combineren.

Het *OnderwijsTraineeship* www.onderwijstraineeship.nl is een tweejarig leerwerktraject waarbij de student direct start met een betaalde baan als docent op een middelbare school, een verdieppingsprogramma op maat krijgt aangeboden en een universitaire opleiding tot eerstegraads docent volgt.

De *Lerarenbeurs* biedt leraren de mogelijkheid om (in het voorjaar) een beurs aan te vragen voor het volgen van een masteropleiding naast hun werk. Deze beurs dekt de scholingskosten zoals collegegelden, maar geeft ook de mogelijkheid om studieverlof te krijgen van een dag in de week. De Lerarenbeurs kan niet alleen gebruikt worden voor het volgen van masteropleidingen, maar ook om bijvoorbeeld een tweede bevoegdheid te halen. Een bijzondere variant van de lerarenbeurs is het programma *Vierslagleren* (www.voion.nl > Vierslagleren), waar ervaren en startende leraren samen een lerarenbeurs kunnen aanvragen voor een masteropleiding en extra gefaciliteerd worden.

Om de mogelijkheden van universitaire masteropleidingen onder de aandacht van studenten van (andere) bachelor- en masteropleidingen te brengen heeft het arbeidsmarktplatform voor het voortgezet onderwijs VOION de website <http://www.mastersvoorhetvo.nl> gecreëerd. Studenten die een lerarenopleiding in een tekortvak gaan volgen kunnen vervolgens via deze website een extra tegemoetkoming in de studiekosten aanvragen.

Om het tekort aan leraren in de exacte vakken en de moderne vreemde talen terug te dringen, verzorgen de universiteiten gezamenlijk via de projecten *Mastermath* www.mastermath.nl, *Nat4All* <http://natk4all.nl>, *Chem4All* <http://chem4all.nl>, *Inf4All* <http://inf4all.nl> en *Masterlanguage* <http://masterlanguage.nl> vakinhoudelijke schakeltrajecten, waarmee ook studenten met minder verwante bachelor- en masteropleidingen kunnen worden toegelaten tot de universitaire lerarenopleiding. Voor het terugdringen van de lerarentekorten bij de klassieke talen is het landelijk traject *Scholae* www.fgw.vu.nl/nl/opleidingen/meer-onderwijs/scholae/ ontworpen.

De academische lerarenopleidingen basisonderwijs, de trajecten waarin degenen met een vwo-diploma in vier jaar zowel een wo-bachelorgetuigschrift pedagogiek of onderwijskunde als een hbo-bachelorgetuigschrift van een lerarenopleiding basisonderwijs kunnen behalen, hebben hun aanbod gebundeld op <http://www.netwerk-academische-pabos.nl>.

Kwaliteit en beleid lerarenopleidingen

Kaders in wet- en regelgeving

Wet- en regelgeving staat op www.wetten.overheid.nl. De wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) is te vinden op <http://wetten.overheid.nl/BWBR0005682>. Centrale beleidsdocumenten van het Ministerie met betrekking tot lerarenbeleid en lerarenopleidingen zijn *Leraar 2020 – een krachtig beroep* (www.rijksoverheid.nl > onderwerpen > werken in het onderwijs > Actieplan Leraar 2020) en de *Lerarenagenda 2013-2020*. Naar aanleiding van laatstgenoemd beleidsdocument is ook een aparte website gelanceerd www.delerarenagenda.nl met daarin informatie over activiteiten die mede voortvloeien uit deze agenda.

De *Onderwijscoöperatie* heeft gewijzigde *Bekwaamheidseisen van leraren* (die hoogstwaarschijnlijk van kracht worden in de zomer van 2017) per onderwijssector opgesteld <http://bekwaamheidseisen.onderwijscooperatie.nl>.

Algemeen beleid

Het (lange termijn) beleid ten aanzien van lerarenopleidingen wordt beïnvloed door nationale studies en adviezen van landelijke adviesorganen. Voorbeelden zijn de adviezen 'Kwaliteit in het hoger onderwijs' (Onderwijsraad, 2015) en 'De volle breedte van onderwijskwaliteit' (Onderwijsraad, 2016) van de *Onderwijsraad* www.onderwijsraad.nl, 'Kansrijk Onderwijsbeleid' van het *Centraal Plan Bureau* www.cpb.nl (Centraal Plan Bureau, 2016) en van de *Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid* WRR www.wrr.nl het advies 'Naar een lerende economie' (WRR, 2013). Medebepalend voor de discussies over hoe het onderwijscurriculum van de toekomst er uit moet zien is bijvoorbeeld het eindrapport van het *Platform Onderwijs 2032* <http://onsonderwijs2032.nl> (PlatformOnderwijs2032, 2016).

Scienceguide is een belangrijke bron voor actuele beleidsdiscussies in het hoger onderwijs in het algemeen, met een speciaal dossier over leraren: <http://www.scienceguide.nl/dossier.aspx?id=28>.

Landelijke overleggen ten behoeve van beleid lerarenopleidingen.

Voor de pabo's is er het *Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs* (LOBO). Het LOBO onderhoudt het informatiekanaal voor de lerarenopleidingen basisonderwijs www.paboweb.nl.

De directeurs van de hbo-lerarenopleidingen komen bijeen in het *Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten* ADEF. Als informatiekanaal voor de lerarenopleidingen in het voortgezet onderwijs onderhoudt ADEF de site www.leroweb.nl en een bijbehorende digitale nieuwsbrief. Op de site zijn aankondigingen te vinden voor landelijke activiteiten op het terrein van de lerarenopleidingen en informatie over nieuwe beleidsontwikkelingen en daarnaast informatieve dossiers over onderwerpen als bekwaamheidseisen, diversiteit, maatwerktrajecten, etc.

De Vereniging Hogescholen wordt op het terrein van lerarenopleidingen geadviseerd door het Sectoraal Adviescollege Hoger Pedagogisch Onderwijs (SAC-HPO), waarin leidinggeven- den vanuit de lerarenopleidingen zitting hebben.

De directeurs van de universitaire lerarenopleidingen komen bijeen in de *Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen* ICL www.universitairelerarenopleidingen.nl.

Kwaliteitsbeoordelingen en Accreditatie

De *Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie* NVAO is verantwoordelijk voor accreditatie van de lerarenopleidingen. Een overzicht van hoe het accreditatiestelsel werkt is te vinden in de beoordelingskaders voor het accreditatiestelsel in het hoger onderwijs (NVAO, 2014; <https://nvaonet.net> > procedures > beoordelingskaders). Op de site van de NVAO zijn ook de oordelen van de visitatiecommissies over afzonderlijke opleidingen te lezen. De periodieke beoordeling komt tot stand op basis van een discussie met 'peers' (een visitatiepanel) over de inhoud en kwaliteit van de opleiding en is gericht op drie vragen: 1. Wat beoogt de opleiding?, 2. Hoe realiseert de opleiding dit? en 3. Worden de doelstellingen bereikt?

Deze vragen zijn vertaald in vier standaarden. Over deze standaarden geeft een visitatie-panel een gemotiveerd oordeel op een vierpuntsschaal: onvoldoende, voldoende, goed of excellent. Vervolgens geeft het panel in een visitatierapport een gemotiveerd eindoordeel over de kwaliteit van de opleiding(en) als geheel, ook op de vierpuntsschaal. Bij de lerarenopleidingen is het gebruikelijk dat visitaties in clusters van lerarenopleidingen plaats vinden. In sommige gevallen schrijft de visitatiecommissie dan ook een State of the Art-report (zie o.a. QANU, 2015; www.qanu.nl > onderwijsvisitaties > state-of-the-art rapporten). Ook de NVAO zelf maakt systeembrede analyses, o.a. over de universitaire lerarenopleidingen (NVAO, 2016, <https://nvaio.net> > publicaties > 4 april 2016), de tweedegraads lerarenopleidingen (<https://nvaio.net> > publicaties > 31 maart 2016) en de lerarenopleidingen basisonderwijs (<https://nvaio.net> > publicaties > 14 juli 2015).

Naast de beoordeling van bachelor- en masteropleidingen heeft de Minister aan de NVAO gevraagd ook specifieke arrangementen te beoordelen. Dat heeft geleid tot toetsingskaders voor (academische) opleidingsscholen, educatieve minoren aan de universiteiten en afstudeerrichtingen bij de tweedegraads lerarenopleidingen, zoals het traject pedagogisch didactisch getuigschrift voor het mbo en de educatieve minor beroepsonderwijs (<https://www.nvaio.net> > procedures > beoordelingskaders).

Regelmatig worden onderzoeken uitgezet die ook een kwaliteitsoordeel over de lerarenopleidingen behelzen. Vrijwel jaarlijks geeft het Ministerie aan Regioplan opdracht om leraren en directeurs van scholen over onder meer de kwaliteit van afgestudeerden van pabo's, andere hbo-lerarenopleidingen, universitaire lerarenopleidingen en educatieve minoren te bevragen (zie o.a. Regioplan, 2014). De Inspectie van het Onderwijs heeft recent afgestudeerden van deze lerarenopleidingen bevraagd om een oordeel te geven over hun opleiding (Inspectie van het Onderwijs, 2016; www.onderwijsinspectie.nl > zoek > lerarenopleidingen).

In opdracht van de VSNU en de Vereniging Hogescholen wordt jaarlijks de *Nationale Alumni Enquête* (voorheen de WO-monitor en de HBO-monitor) gehouden, waarin alumni ook een oordeel gevraagd wordt over de door hun genoten opleiding http://www.vsnu.nl/f_c_masterstudenten_arbeidsmarkt.html. Het Research Centrum Onderwijs-Arbeidsmarkt bevraagt ook de werkgevers (o.a. <http://roa.sbe.maastrichtuniversity.nl> > publicaties > rapporten > 2016 > Wat verwachten werkgevers van HBO afgestudeerden; > 2015 > De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2020).

Daarnaast is er jaarlijks de ho-brede *Nationale Studenten Enquête* www.studiekeuze123.nl/over-de-nse, die veel gebruikt wordt door scholieren en studenten die een (vervolg)opleiding gaan kiezen.

Tenslotte vraagt het Ministerie regelmatig aan een onderzoeksbureau om een evaluatierapport te schrijven over de effecten van een nieuwe beleidsmaatregel. Voorbeelden zijn Ecorys (2012) over de invoering van de educatieve minor bij universiteiten www.ecorys.nl/projecten/nieuwe-wegen-naar-het-leraarschap-de-educatieve-minor, het Centraal Plan Bureau (2015) over de invoering van de lerarenbeurs (www.cpb.nl > zoeken invoering lerarenbeurs) en SEO Economisch Onderzoek over de effecten van masteropleidingen op leraren en hun omgeving (SEO, 2016; <http://www.seo.nl> > publicaties > rapporten > 18.01.2016).

Kaders opgesteld door lerarenopleidingen gezamenlijk

Kennisbases hbo lerarenopleidingen

Het project *10voordeleraar* www.10voordeleraar.nl heeft geleid tot een uitgebreide verzameling kennisbases voor vrijwel alle vakken van de tweedegraads en eerstegraads hbo-lerarenopleidingen en de pabo's, met landelijke kennistoetsen en een systeem van peer-review. Een heldere samenvatting van doelen en activiteiten van dit project is te vinden in het jaarverslag 2015 (10voordeleraar, 2016).

Vakbekwaamheidseisen universitaire lerarenopleidingen

Voor de universitaire lerarenopleidingen zijn de in 2007 vastgestelde en in vergelijking met de hbo-kennisbases veel globalere vakinhoudelijke bekwaamheidseisen leidend (VSNU, 2007). Voor enkele tekortvakken in het bèta-domein en voor de moderne vreemde talen zijn deze vakinhoudelijke eisen inmiddels aangepast (www.universitairelerarenopleidingen.nl). In de door de overheid vastgestelde verwantschapstabel educatieve minoren <http://wetten.overheid.nl/BWBR0028148> is beschreven met welke wo-bacheloropleidingen een educatieve minor gecombineerd kan worden en voor welk vak in de onderbouw van het vo en vmbo-t deze combinatie een bevoegdheid oplevert.

Arbeidsmarktgegevens en -ramingen

Activiteiten, projecten en onderzoeken met betrekking tot de arbeidsmarkt van het primair onderwijs zijn belegd bij het *Arbeidsmarktplatform po* <http://www.arbeidsmarktplatformpo.nl>, ondersteund door het CAOP (Centrum voor Arbeidsverhoudingen Overheidspersoneel). *Statistiek ArbeidsMarkt OnderwijsSectoren* (Stamos) verzamelt kwantitatieve data betreffende de onderwijsmarkt en ontsluit die data via de zeer informatieve site <http://www.stamos.nl/index.rfx>. Naast data over het verleden en de huidige situatie van de arbeidsmarkt zijn er ook arbeidsmarkttramingen te vinden op deze site. Deze ramingen zijn onder meer van belang om beter in beeld te krijgen voor welke vakken van het onderwijs in welke omvang en regio de komende jaren een tekort of overschot aan leraren wordt verwacht. Ook geeft de site informatie over (het ontbreken van) diversiteit van de beroepsgroep (zoals de man-vrouw verhouding bij de pabo's). De gegevens zijn vaak aanleiding voor het entameren van specifieke stimuleringsmaatregelen door het Ministerie, met name in de bètavakken (o.a. via het Platform Bèta-techniek <https://www.platformbetatechniek.nl> en regionaal bètapartners <http://www.itsacademy.nl/betapartners>) en bij de talen (o.a. via Regieorgaan Geesteswetenschappen, in het bijzonder activiteiten in het kader van het actieplan 'Meer goedopgeleide leraren in de schooltalen' http://www.regiegeesteswetenschappen.nl/p/26.html?article_id=18&m). De data voor de ramingen zijn ontleend aan studies van Centerdata www.centerdata.nl/nl/onderwijs-en-arbeidsmarkt, zoals de Loopbaanmonitor over de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van recent afgestudeerde leraren (oa. Centerdata 2015a en 2015b). Tevens publiceerde het ITS Nijmegen tot haar opheffing in 2016 jaarlijks een arbeidsmarktbarometer (bijvoorbeeld <http://its.ruhosting.nl/publicaties/pdf/r2045.pdf>). Ook Regioplan publiceert regelmatig gegevens over de onderwijsarbeidsmarkt www.regioplan.nl/kennisgebieden/onderwijs_2, zoals de barometer Onderwijsarbeidsmarkt (www.regioplan.nl > publicaties > lopende projecten > mrt 2016) en de jaarlijkse publicaties Onderwijs Werkt! (o.a. www.regioplan.nl > publicaties > okt 2015).

Verder publiceert het Ministerie veel achtergrondinformatie over de onderwijsarbeidsmarkt via de website *Onderwijs in Cijfers* (samen met CBS en DUO) <https://www.onderwijsincijfers.nl>.

Voor docenten in het hbo is er *Zestor*, www.zestor.nl, het arbeidsmarkt- en opleidingsfonds hbo. Met het fonds bevorderen en ondersteunen cao-partijen vernieuwende activiteiten in de sector op het gebied van arbeidsmarkt- en HRM-beleid. Deze activiteiten zijn erop gericht hogescholen en hun medewerkers optimaal te laten functioneren.

Sectororganisaties

Werkgevers

De werkgevers van de verschillende onderwijssectoren zijn per sector verenigd in zogenaamde sectorraden.

De *PO-Raad* www.poraad.nl is de sectororganisatie voor het primair onderwijs (po). De vereniging behartigt de gemeenschappelijke belangen van de schoolbesturen in het basis-onderwijs, speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs. De PO-Raad richt zich op drie grote domeinen: bekostiging, werkgeverschap en de hoofdlijnen van het onderwijs-beleid. Een van de beleidsterreinen is het opleiden en de verdere ontwikkeling van leraren www.poraad.nl/themas/opleiden-ontwikkelen-en-onderzoeken/opleiden-en-ontwikkelen-leraren. De PO-Raad ontwikkelt diverse tools om scholen en hun besturen te helpen bij de ontwikkeling van hun leraren. Ze geeft daarnaast inzicht in diverse observatie-instrumenten en vaardigheidsmeters die scholen en hun besturen kunnen gebruiken om de vaardigheden van leraren te meten en beoordelen. Ze werkt daarnaast in overleg met de VSNU aan het mogelijk maken van een universitaire lerarenopleiding.

**Werkgevers
en werknemers
zijn verenigd
in hun eigen
organisaties.**

De *VO-raad* www.vo-raad.nl is de vereniging en belangenbehartiger van schoolbesturen en scholen in het voortgezet onderwijs. Begin 2014 heeft de vo-sector haar ambities voor de komende jaren vastgelegd in het sectorakkoord vo <http://www.vo-raad.nl/userfiles/bestanden/Sectorakkoord/Sectorakkoord-VO-OCW.pdf>. Een belangrijk thema waarin de VO-raad haar leden ondersteunt heeft betrekking op de professionalisering van docenten. Daarvoor is op de website een apart thema gecreëerd: <http://www.vo-raad.nl/themas/professionalisering-docenten>. Onlangs heeft de VO-raad een onderzoek onder haar leden laten uitvoeren naar de behoefte aan scholingsprogramma's en masteropleidingen.

Tevens verscheen in het voorjaar van 2016 een actieplan ten aanzien van professionalisering van leraren: http://www.vo-raad.nl/userfiles/bestanden/Professionalisering%20docenten/201604_Actieplansterkevo-sector.pdf. Op basis van dergelijke onderzoeken en actieplannen overlegt de VO-raad namens de sector met het ministerie, de VSNU en de Vereniging Hogescholen over het versterken van de kwaliteit van de hbo- en wo-lerarenopleidingen en wat de sector van (afgestudeerde) leraren verwacht. De VO-Raad geeft een zeer frequent verschijnende digitale nieuwsbrief VO-Actueel uit en het gratis digitale maandblad VO Magazine <http://www.vo-raad.nl/publicaties>.

De MBO Raad www.mбораad.nl is de brancheorganisatie van de onderwijsinstellingen in het middelbaar beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie. Bij de MBO Raad zijn alle onderwijsinstellingen in de mbo-sector aangesloten. De MBO Raad behartigt de gemeenschappelijke belangen van de aangesloten leden, biedt diensten aan en onderneemt gezamenlijke activiteiten die samenhangen met deze belangenbehartiging. Sinds enkele jaren is er meer aandacht voor de opleiding en professionele ontwikkeling van leraren in het mbo, onder meer door het creëren van opleidingsscholen als samenwerkingsverband van mbo-instellingen en lerarenopleidingen en een afstudeerrichting beroepsgericht onderwijs binnen de tweedegraads lerarenopleidingen.

Werknemersorganisaties

De *Algemene Onderwijsbond AOb* www.aob.nl is de grootste vakvereniging in het onderwijs. Het door de AOB uitgegeven Onderwijsblad heeft regelmatig opiniërende artikelen over de lerarenopleidingen.

CNV Onderwijs www.cnvo.nl is de andere grote vakvereniging voor iedereen die werkt in één van de onderwijssectoren van het primair- tot en met het hoger beroepsonderwijs. Ook studenten van lerarenopleidingen kunnen lid worden.

De *Federatie van Onderwijsvakorganisaties FvOv* www.fvov.nl draagt zorg voor de arbeidsvoorwaardelijke belangenbehartiging van leden van een aantal schoolvakinhoudelijke organisaties.

Deze drie organisaties vormen samen met het Platform van Vakinhoudelijke Verenigingen voor het Voortgezet Onderwijs en Beter Onderwijs Nederland (BON) het bestuur van de *Onderwijscoöperatie*, de formele gesprekspartner van het Ministerie als het gaat om zaken die te maken hebben met de professionaliteit van de leraar: www.onderwijscooperatie.nl. De Onderwijscoöperatie houdt zich bezig met de kwaliteit van het beroep (bekwaamheidseisen en register), het imago van de leraar (Dag van de Leraar, de Leraar van het Jaar en het jaarlijkse Lerarencongres) en met de professionele ruimte van de leraar (via het LerarenOntwikkelFonds en de ondersteuning van professionele leergemeenschappen).

Voor lerarenopleiders relevante Nederlandse tijdschriften

Binnen het Nederlandse taalgebied zijn er verschillende tijdschriften die specifiek gericht zijn op de lerarenopleidingen of het hoger onderwijs.

Het meest specifieke lerarenopleiderstijdschrift is het *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, een gezamenlijke uitgave van VELON en VELOV <http://www.lerarenopleider.nl/velon/tijdschrift>. De meeste artikelen (vanaf 2001) zijn toegankelijk via het openbare deel van deze website, met uitzondering van de twee meest recente jaargangen. Deze artikelen kunnen alleen worden gedownload door leden.

Pedagogische Studiën is het wetenschappelijke peer-reviewed tijdschrift van de Vereniging van Onderwijsresearch VOR en het Vlaams Forum voor Onderwijsresearch VFO www.vorsite.nl/nl/pedagogische_studien. Het bevat vooral verslagen van empirisch onderzoek en daarnaast ook reviews en wetenschappelijk onderbouwde opiniërende artikelen over onderwijsthema's.

Didactief <http://www.didactiefonline.nl> is een maandelijks vaktijdschrift waarin in korte artikelen relevant onderzoek en beleidsthema's aan de orde komen. Abonnees hebben toegang tot het online-archief van het tijdschrift.

De Nieuwe Meso <http://www.denieuwemeso.nl> is het vakblad voor leidinggevend en voorgezet onderwijs en het mbo. Het bevat ook regelmatig artikelen over de lerarenopleiding en verdere professionele ontwikkeling van leraren.

Onderzoek van Onderwijs is een uitgave van het *Expertisenetwerk Hoger Onderwijs*. Het is het vakblad voor onderwijsadviseurs en docentenopleiders hoger onderwijs met aandacht voor onderzoek in het hoger onderwijs en voor publicaties over de uitkomsten van onderwijskundig en didactisch onderzoek in de praktijk van het hoger onderwijs www.ehon.nl/publicaties/tijdschrift-onderzoek-van-onderwijs.

TH&MA <http://www.themahogeronderwijs.org> is het vakblad voor managers, bestuurders en leidinggevend aan universiteiten en hogescholen in Vlaanderen en Nederland. Het informeert over de laatste trends in het hoger onderwijs. Regelmatig verschijnen er themanummers.

OnderwijsInnovatie is een kwartaalblad van de Open Universiteit. Het behandelt onderwerpen die te maken hebben met innovaties in het gehele hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Een gratis abonnement is aan te vragen via <https://www.ou.nl/web/onderzoek/tijdschrift-onderwijsinnovatie>.

Internationaal

Het *Centrum voor de Internationalisering van de Lerarenopleidingen* CILO is één van de netwerken van het Europees Platform-NUFFIC. CILO heeft tot doel het bevorderen van de kwaliteit van de internationalisering in het (opleidings)onderwijs <https://www.epnuffic.nl/hoger-onderwijs/netwerken/netwerken?searchterm=cilo>.

Er zijn verschillende internationale en buitenlandse organisaties, netwerken en communities die specifiek gericht zijn op lerarenopleidingen en lerarenopleiders. De meeste netwerken organiseren jaarlijkse conferenties en sommige geven ook een eigen tijdschrift uit. De belangrijkste vermelden we hieronder.

De *Vereniging voor Lerarenopleiders in Vlaanderen* (VELOV) <https://velov.wordpress.com> is de Vlaamse zusterorganisatie van de VELON. VELOV en VELON geven samen het Tijdschrift voor lerarenopleiders uit. In 2012 lanceerde de VELOV het 'Ontwikkelingsprofiel Vlaamse Lerarenopleider'. Deze publicatie was een belangrijke stap in de bewustwording rond de professionalisering van lerarenopleiders in Vlaanderen. Inmiddels is er een tweede versie <https://velov.files.wordpress.com/2013/07/metsvan-den-hauwe-2015.pdf>. De status van het ontwikkelingsprofiel is vergelijkbaar met de beroepsstandaard in Nederland. VELOV is mede-organisator van de Vlaamse Masterclass voor Lerarenopleiders. Ongeveer één keer in de vier jaar organiseren VELOV en VELON samen het Congres voor Lerarenopleiders. In de tussenliggende jaren doen zij dat apart.

De *Association for Teacher Education in Europe* (ATEE) www.atee1.org is de Europese organisatie voor lerarenopleiders en lerarenopleidingen. De ATEE zorgt ook voor de uitgave en redactie van

het European Journal of Teacher Education. Jaarlijks organiseert de ATEE eind augustus een congres. Daarnaast is er een winterconferentie (meestal in het voorjaar), georganiseerd door één van de Research & Development Communities (RDCs). Deze RDC's vormen de kern van de organisatie http://www.atee1.org/research_and_development_communities. Eén van de grootste is de RDC Professional Development of Teacher Educators <http://pdte.macam.ac.il>, die ook een eigen nieuwsbrief uitgeeft (opgeven bij q.kools@fontys.nl). De proceedings van het door deze RDC in 2012 georganiseerde wintercongres bevatten een keur van interessante artikelen over het beroep lerarenopleider (Vaz-Rebello e.a. eds., 2015). Een ander resultaat van het werk van deze RDC is het boek *Becoming a Teacher Educator* (Swennen & Van der Klink, 2012).

De *Association of Teacher Educators* (ATE) www.ate1.org is de pendant van de VELON in de VS. Het was de eerste organisatie die eind jaren negentig een beroepsstandaard voor lerarenopleiders publiceerde <http://www.ate1.org/pubs/Standards.cfm>. De ATE geeft het tijdschrift *Action in Teacher Education* uit.

In Australië is de *Australian Teacher Education Association* (ATEA) <https://atea.edu.au> de belangrijkste vereniging van lerarenopleiders. Onder haar hoede wordt het gerenommeerde tijdschrift *Asia-Pacific Journal of Teacher Education* uitgegeven.

In Zwitserland zijn de lerarenopleiders verenigd in de *Schweizerischen Gesellschaft für Lehrerinnen- und Lehrerbildung*. Deze organisatie verzorgt de *Beiträge zur Lehrerinnen und Lehrerbildung* www.bzl-online.ch.

Van recente datum is het *International Forum for Teacher Educator Development* InFo-TED www.ntnu.edu/info-ted, een internationaal netwerk van lerarenopleiders-onderzoekers op het terrein van de professionele ontwikkeling van lerarenopleiders. Het netwerk heeft onlangs een Erasmus+ subsidie ontvangen om een Europees digitaal leerplatform voor lerarenopleiders te ontwikkelen en een internationale summerschool voor lerarenopleiders te organiseren. InFo-TED heeft daarnaast een Europese survey-studie gedaan naar het beroep, de onderzoekende houding en de leerbehoeften van lerarenopleiders.

NAFOL <http://nafol.net/about-2/> is een Noorse organisatie waar lerarenopleiders die onderzoek doen en/of promoveren op een thema op het terrein van lerarenopleidingen begeleid worden. Inmiddels hebben honderden lerarenopleiders een dergelijk traject bij NAFOL gevolgd. NAFOL organiseert voor hen ook bijeenkomsten met lerarenopleiders uit andere landen.

Het *European doctorate in teacher education* (EDiTE) www.edite.eu is een Europees project waarin jonge onderzoekers de gelegenheid hebben deel te nemen aan het onderzoeksprogramma *Transformative Teacher Learning for Better Student Learning within an Emerging European Context*. De bedoeling is dat EDiTE uitgroeit tot een Europees netwerk van academici, praktijkmensen en beleidsmakers voor innovaties op het terrein van de lerarenopleidingen.

Het *European Network on Teacher Education Policies* (ENTEP) is een Europees beleidsnetwerk rond lerarenopleidingen dat voornamelijk bestaat uit vertegenwoordigers van ministeries <http://entep.unibuc.eu/>.

Het *Teacher Education Policy in Europe Network* (TEPE) <http://tepe.wordpress.com> is ontstaan uit netwerken rond diverse Europese samenwerkingsprojecten op het terrein van lerarenoplei-

dingen. Het is gericht op de bevordering van onderzoek over kwaliteit en beleid van en de Europese dimensie in lerarenopleidingen en organiseert jaarlijks een internationale conferentie.

Het *European Teacher Education Network* (ETEN). www.eten-online.org is een internationaal verband van lerarenopleidingen (meest hogescholen of colleges). Het organiseert jaarlijks een internationale conferentie en geeft ook een tijdschrift uit: *Journal of the European Teacher Education Network*.

De *American Association of Colleges for Teacher Education* (AACTE) www.aacte.org is in de VS de vereniging van hoger onderwijs instellingen die lerarenopleidingen verzorgen. Het door haar uitgegeven peer-reviewed *Journal of Teacher Education* bevat artikelen over beleid, praktijk en onderzoek op het terrein van lerarenopleidingen.

De *Council for the Accreditation of Educator Preparation* <http://caepnet.org> in de VS is in 2012 ontstaan uit een fusie van de National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE) en de Teacher Education Accreditation Council. Het is interessant om de standaarden en beoordelingscriteria van deze organisatie <http://caepnet.org/standards/introduction> te vergelijken met die van de NVAO.

De *International Professional Development Association* (IPDA) www.ipda.org.uk is een organisatie in op het terrein van professionele ontwikkeling en nascholing van leraren. Het peer-reviewed tijdschrift *Professional Development in Education* bevat veel case-studies op het terrein van nascholing en de professionele ontwikkeling van leraren en lerarenopleiders.

De *International Study Association on Teachers and Teaching* ISATT <https://www.isatt.net> is een oorspronkelijk in Nederland opgerichte internationale vereniging van onderwijsonderzoekers, vooral gericht op het leraarschap in al zijn facetten. *Teachers and Teaching – Theory and Practice* is het door deze vereniging uitgegeven tijdschrift.

De *American Educational Research Association* AERA www.aera.net is wellicht de meest gerenommeerde organisatie op het terrein van onderwijsonderzoek. Het jaarlijkse congres is hét ontmoetingspunt voor onderwijsonderzoekers uit de hele wereld. AERA heeft verschillende divisies, waaronder Division K: Teaching & Teacher Education. Daarnaast zijn er tegen de 200 Special Interest Groups (SIG's). Eén van die SIGs is S-STEP (Self Study of Teacher Education Practices). Deze SIG heeft haar eigen tijdschrift: *Studying Teacher Education* www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=cste20 en organiseert de tweejaarlijkse Castle-conferenties www.castleconference.com.

De *International Society for Technology in Education* (ISTE) www.iste.org is een community van lerarenopleiders op het terrein van ICT in het Onderwijs. Tijdschrift van ISTE is het *Journal of Digital Learning in Teacher Education*.

Het *MOFET-instituut* in Israël www.mofet.macam.ac.il heeft op haar website een internationaal portal met een literatuurattending van wetenschappelijke artikelen op het terrein van lerarenopleidingen en professionele ontwikkeling van lerarenopleiders <http://itec.macam.ac.il/portal/>. Daarnaast organiseert MOFET regelmatig webinars voor lerarenopleiders.

Internationale invloeden m.b.t. de kwaliteit en het beleid m.b.t. lerarenopleidingen

Het beleid vanuit het ministerie staat niet los van internationale ontwikkelingen. Die internationale ontwikkelingen komen op verschillende manieren terug in het beleid.

Allereerst doet de *OECD* veel vergelijkend internationaal onderzoek naar onderwijs. Naast het PISA en TIMSS onderzoek naar taal- en rekenprestaties van leerlingen in het voortgezet onderwijs doet de *OECD* ook onderzoek naar leraren en schoolleiders. De Teaching and Learning International Survey TALIS brengt in kaart welke didactiek leraren in verschillende landen gebruiken, hoe zij hun werk ervaren en welke scholingsmogelijkheden zij hebben en gebruiken. Minstens zo belangrijk zijn de jaarlijkse rapporten 'Education at a Glance en specifieke landenrapporten, zoals bijvoorbeeld de review van het onderwijs in Nederland (*OECD*, 2016). De *OECD* organiseert ook jaarlijks de International Summit on the Teaching Profession, waarin ministers en de voorzitters van onderwijsvakbonden uit een selecte groep landen beleidservaringen rond het beroep van leraar uitwisselen <http://asiasociety.org/global-cities-education-network/international-summit-teaching-profession>. In 2013 was de Summit in Amsterdam.

Op verzoek van het Ministerie maakt een expertgroep vanuit de *OECD* zo nu en dan een analyse van het Nederlandse onderwijssysteem. In het rapport van de laatste systeemreview in 2016 wordt geconstateerd dat het Nederlandse onderwijs goed presteert. Tegelijk valt het de expertgroep op dat de kwaliteit van de instroom van de lerarenopleidingen lager is dan in veel andere landen en in veel andere beroepen (*OECD*, 2016). In het voorjaar van 2017 zal een *OECD* delegatie een specifieke analyse maken van de lerarenopleidingen in Nederland in het kader van het *OECD* project International Teacher Preparation www.oecd.org/edu/school/talis-initial-teacher-preparation-study.htm.

Een tweede invloedrijke bron voor het nationale beleid rond lerarenopleidingen is het werk van de *Europese Commissie*. Hoewel de Europese Commissie formeel geen zeggenschap heeft op het domein van onderwijs, is er een proces van 'peer learning' waarin lidstaten beleidsaanpakken uitwisselen. Een van die peer learning groepen, de ET2020 Working Group on Schools Policy, heeft onder andere betrekking op leraren en lerarenopleidingen http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/index_en.htm. Vanuit dit proces zijn verschillende adviezen gepubliceerd over thema's zoals inductie, de kwaliteit van lerarenopleiders, samenwerkend leren binnen de lerarenopleidingen, en de governance van de lerarenopleidingen (Snoek, 2013; European Commission, 2013; ET2020 Working Group on Schools Policy, 2015).

Een waardevolle gegevensbron over onderwijs in Europa is *Eurydice* van de Europese Commissie https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Main_Page. Dit portal geeft toegang tot Europese beleidspublicaties en rapporten. Daarnaast is er over elk EU land specifieke landeninformatie op het terrein van onderwijs te vinden. *Eurydice* geeft ook zelf rapporten uit over specifieke thema's, bijv. over het lerarenberoep met daarin ook informatie over lerarenopleidingen in Europa (*Eurydice*, 2015).

Ten slotte laten de bewindslieden zich ook inspireren door concrete voorbeelden van praktijk en beleid in verschillende landen. Finland was lang een 'lichtend' voorbeeld als één van de hoogst scorende landen in de PISA ranking en als land waar alle leraren een masterkwalificatie hebben. Naar aanleiding van een bezoek aan een lerarenopleiding in Boston sprak de

minister onlangs lerarenopleiders toe op het Congres voor Lerarenopleiders www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2015/03/26/de-leraar-als-uitvinder, en een studiebezoek aan Singapore gaf het ministerie inspiratie om na te denken over loopbanen voor leraren <http://www.aob.nl/default.aspx?id=51&article=51895>.

Rapporten en reviews over (beleid) lerarenopleidingen in andere landen

In verschillende landen zijn er de afgelopen jaren trajecten geweest waarbij, vaak op basis van uitgebreide consultaties en deelonderzoeken, adviezen worden uitgebracht aan de nationale regering over de inrichting van de lerarenopleidingen. Opvallend is dat deze rapporten (tot nu toe) nauwelijks een rol spelen in de debatten over het opleiden van leraren in Nederland.

Het invloedrijke Schotse rapport van Donaldson (2010) houdt een warm pleidooi voor een stelsel en curriculum van lerarenopleidingen dat aansluit op wat leraren in de 21^e eeuw nodig hebben.

Het op diverse deelonderzoeken gebaseerde rapport van de *British Educational Research Association* BERA (2014) gaat vooral over de rol die onderzoek speelt en kan spelen in de lerarenopleiding.

Het Ierse rapport van Conway et al. (2009) is vooral bedoeld om de vraag te beantwoorden hoe een goede relatie gelegd kan worden tussen de initiële lerarenopleiding en de eerste jaren van het leraarschap, en hoe het beste een min of meer geformaliseerde inductieperiode kan worden gerealiseerd.

In Vlaanderen publiceerde de Commissie Beleidsevaluatie Lerarenopleidingen onder leiding van Biesta in 2013 een uitgebreid advies over de inrichting van de lerarenopleidingen in Vlaanderen (Commissie Beleidsevaluatie Lerarenopleidingen, 2013). Naast herstructurering van het stelsel werd daarin sterk gepleit voor formalisering van aanvangsbegeleiding van leraren in de eerste jaren van hun beroepsuitoefening. Naar aanleiding van dit rapport zijn destijds beleidsgroepen rond diverse thema's samengesteld met daarin een groot aantal stakeholders, die uiteindelijk met een gezamenlijk eindrapport kwamen (Departement Onderwijs en Vorming, 2014; www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/leraar/Beleidsgroepen-lerarenopleiding.htm).

In Australië heeft een commissie zich gebogen over de effectiviteit van verschillende programma's van lerarenopleidingen, o.a. door de ogen van afgestudeerden en beginnende leraren (Mayer et al., 2015).

Connected professionals weten nieuwe bronnen aan te boren en op waarde en relevantie te schatten.

Tot slot

Verdiepen en verbreden van je netwerk is vaak een combinatie van gerichte actie en 'serendipiteit': het toevallig iets of iemand tegenkomen waardoor of door wie je wordt geboeid. Wellicht geeft het bovenstaande je aanleiding om je meer specifiek in een deel-terrein te verdiepen.

Tegelijkertijd is het aantal bronnen vrijwel onbeperkt en is het bovenstaande een selectie van wat op dit moment beschikbaar is. ‘Connected professionals’ hebben een open blik, weten snel nieuwe bronnen te vinden en aan te boren, maar zijn ook in balans door deze snel op relevantie en waarde voor de eigen praktijk en verdere professionalisering te kunnen beoordelen. Die balans te vinden en te houden is een belangrijke en vaak onderschatte bekwaamheid voor lerarenopleiders.

Referenties

- 10voordeleraar (2016). *Jaarverslag 2015*. Den Haag: Vereniging Hogescholen – 10voorde leraar.
- British Educational Research Association (BERA) (2014). *Research and the Teaching Profession. Building the capacity for a self-improving education system*. Final report of the BERA-RSA Inquiry into the role of research in teacher education. London: British Educational Research Association.
- Centerdata (2015a). *De toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel 2015-2025. Update oktober 2015*. Tilburg: Centerdata.
- Centerdata (2015b). *Loopbaanmonitor Onderwijs. Microdata: 2006-2013. Enquête: 2014-2015*. Tilburg: Centerdata. www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/10/13/loopbaanmonitor-2015
- Centraal Plan Bureau (2016). *Kansrijk Onderwijsbeleid*. Den Haag: Centraal Plan Bureau. www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Boek-25-Kansrijk-Onderwijsbeleid.pdf
- Cochran-Smith, M. (2006). Teacher Education and the Need for Public Intellectuals. *The New Educator*, 2(2006), 181–206.
- Commissie Beleidsevaluatie Lerarenopleidingen (2013). *Beleidsevaluatie Lerarenopleidingen*. Brussel: Commissie Beleidsevaluatie Lerarenopleidingen.
- Conway, P.F., Murphy, R., Rath, A., & Hall, K. (2009). *Learning to teach and its implications for the continuum of teacher education: a nine-country cross-national study*. Dublin: Teaching Council Ireland.
- Departement Onderwijs en Vorming (2014). *Resultaten beleidsgroepen lerarenopleidingen*. Brussel: Departement Onderwijs en Vorming
- Donaldson, G. (2010). *Teaching Scotland's Future. Report of a review of teacher education in Scotland*. Edinburgh: APS Group / The Scottish Government.
- European Commission (2013). *Supporting Teacher Educators for better learning outcomes*. Brussels: European Commission – Education and Training.
- European Commission/EACEA/Eurydice (2015). *The Teaching Profession in Europe: Practices, Perceptions, and Policies*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- ET2020 Working Group on Schools Policy (2015). *Shaping career-long perspectives on teaching. A guide on policies to improve Initial Teacher Education*. Brussel: Europese Commissie.
- Geursen, J., Korthagen, F., Lunenberg, M., Dengerink, J., & Koster, B. (2012). Eindelijk: een opleiding voor lerarenopleiders. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 33(3), 4-9.
- Graaf, A. de, & Kievits, J. (eds). (2016). *...Volop in beweging. De oogst van 26 gesprekken. Een verslag met conclusies, aandachtspunten en aanbevelingen*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen (2015). Richtlijn herziening vakbekwaamheidseisen universitair opgeleide leraar. <http://www.universitairelerarenopleidingen.nl/wp-content/uploads/2014/11/ICL-15-004-RICHTLIJN-HERZIENING-VAKINHOUDELIJKE-BEKWAAMHEIDSEISEN-150126-def.pdf>
- Kools, Q., Feijtel, K., Reijt, V. van der, & Elgershuizen, R. (2015). Van (vak)docent naar lerarenopleider: een omslag in denken en doen. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 36(2), 5-14.
- Kools, Q., & Schildwacht, R. (2012). Ervaringen met een inductietraject voor beginnende lerarenopleiders. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 34(2), 29-32.
- Lubberman, J., Mommers, A., & Wester, M. (2015). *Arbeidsmarktbarometer po, vo, mbo 2014/2015*. Nijmegen: ITS.

- Mayer, D. et al. (2015). *Studying the Effectiveness of Teacher Education – Final Report*. Geelong (AUS): Deakin University.
- Ministerie van OCW (2013). *Lerarenagenda 2013-2020. De leraar maakt het verschil*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Murray, J., & Male, T. (2005). Becoming a teacher educator: evidence from the field. *Teaching and Teacher Education*, 21(2005), 125–142.
- NVAO (2014). *Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs Nederland. Versie 1.1*. Den Haag: NVAO.
- NVAO (2016). *Universitaire lerarenopleidingen. Systeembrede analyse*. Den Haag: NVAO.
- OECD (2016). *Netherlands 2016: Foundations for the Future. Reviews of National Policies for Education*. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264257658-en>ISBN
- Onderwijscoöperatie (2014). *Voorstel bekwaamheidseisen*. Utrecht: Onderwijscoöperatie.
- Onderwijsraad (2015). *Kwaliteit in het hoger onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad. <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2015/kwaliteit-in-het-hoger-onderwijs/volledig/item7277>
- Onderwijsraad (2016). *De volle breedte van onderwijskwaliteit*. Den Haag: Onderwijsraad. www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/over-de-volle-breedte-van-onderwijskwaliteit/volledig/item7400
- PlatformOnderwijs2032 (2016). *Ons onderwijs 2032. Eindadvies*. Den Haag: Platform Onderwijs2032. <http://onsonderwijs2032.nl/wp-content/uploads/2016/01/Ons-Onderwijs2032-Eindadvies-januari-2016.pdf>
- QANU (2015). *Universitaire Lerarenopleidingen in Nederland. Op het snijvlak van academie en professie. State of the art-rapport*. Utrecht: QANU
- Regioplan (2014). *Onderwijs werkt. Rapportage van een enquête onder onderwijspersoneel uit het po, vo, mbo en hbo. Meting 2014*. Amsterdam: Regioplan.
- Snoek, M. (2013). 'We gaan er niet over, maar toch...'. Europese prikkels voor het beroep van lerarenopleider. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 34(4), 19-30.
- Swennen, J.M.H., & Van der Klink, M. (Eds) (2012). *Becoming a Teacher Educator*. Dordrecht: Springer.
- Vaz-Rebello e.a. (eds.) 2015. *Professional development of teacher educators. Bringing together policy, practice and research*. Proceedings of the 4th ATEE Winter Conference, University of Coimbra. April 2-4, 2012.
- VSNU (2007). *Vakinhoudelijk masterniveau. Visie van de ULO's op het academisch gehalte van eerstegraads leraren*. Den Haag: VSNU. http://www.universitairelerarenopleidingen.nl/wp-content/uploads/2014/11/ICL_Vakinhoudelijk_masterniveau.pdf
- VSNU (2013). *Universitaire lerarenagenda*. Den Haag: VSNU.
- Wenger, E., Trayner, B., & Laat, M. de (2011). *Promoting and assessing value creation in communities and networks: a conceptual framework*. Heerlen: Open Universiteit, Ruud de Moor Centrum.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2013). *Naar een lerende economie*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.